

TMMOB Türkiye

III. Enerji Sempozyumu

Sonuç Bildirgesi

Giriş

TMMOB adına sekreteryasını Elektrik Mühendisleri Odası'nın yaptığı ve iki yılda bir düzenlenen "TMMOB Türkiye Enerji Sempozyumu"nun üçüncüsü geçen yıl 5-6-7 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirildi.

İlki 12-14 Kasım 1996'da yapılan I. Enerji Sempozyumu, enerji sektörünün kamu hizmeti olması anlayışının terk edilmesine yönelik neoliberal politikalara hız verildiği, bu çerçevede enerji krizi ve "karanlıkta kalacağız" söylemleriyle nükleer santralin vazgeçilmezliği üzerinde tartışmaların sürdürüldüğü bir ortamda yapılmıştı.

22-24 Kasım 1999'da yapılan II. Enerji Sempozyumu'ysa "2000'li Yıllarda Ulusal Enerji Politikaları" ismiyle gerçekleştirilmişti. O sempozyumda enerji sektöründeki ulusal ihtiyaçlarla, kaynağını uluslararası ekonomik politikalarından alan uygulamalar arasında bir gerilim olduğu ve bu gerilimin ülke kaynakları üzerinde olumsuz etkiler yaptığı saptanmıştı. Bu tablo karşısında ulusal bir enerji politikasının oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştı. Yine o günlerde, tartışma konuları "Enerji Sektöründe Kriz" başlığıyla yürütülen yapısal değişim politikalarının irdelenmesi olarak belirlenmişti.

III. Enerji Sempozyumu'nun yapıldığı geçtiğimiz günlerde ise köprülerin altından çok sular aktı. Uluslararası enerji politikalarını belirleyen kuruluşların yaptırımlarıyla, enerji sektöründe yapısal değişimlerin önemli adımları atıldı. Çıkarılan yasalar, Anayasa'da yapılan değişiklikler, kamu tekeli altında bulunan elektrik sektörü başta olmak üzere yeniden yapılandırmanın önemli kilometre taşlarını oluşturdu. 2001 yılı içinde yayınlanan Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile yeni bir aşamaya gelindi. Sektörde yaşanan sorunların giderek daha da derinleştiği ve uygulanan politikalarla sektörün tam bir bilinmeze sürüklendiği bir döneme girildi. Artık doğru bir talep ve ona uygun planlama anlayışıyla ul-

sal bir enerji politikası oluşturulmasının çok uzağındayız. Üstüne üstlük, enerji alanına dair onca önemli değişikliğin yaşandığı gelişmeler, kamuoyu, sektörün tüm ilgili kuruluşları ve üniversiteler tarafından gereğince tartışılmadan ve neredeyse bilgisine sunulmadan gerçekleşti.

III. Enerji Sempozyumu'nda gündeme gelen ve ayrıntıları Sempozyum Bildiriler Kitabında yer alan konuların ana hatlarıyla vurgulanmasında yarar görülmektedir.

Yeni Liberal Politikalar Ve Enerji Sektörü

Sempozyumun ilk oturumu "Yeni Liberal Politikalar ve Enerji Sektörü" başlığı altında yürütüldü. Bu oturumda ağırlıklı olarak küreselleşme olgusu ve küreselleşme sürecinin enerji alanı ile ilişkilendirilmesi üzerinde durulmuştur. Küreselleşmenin, esasen kapitalist sistemin temelini belirleyen sömürü ilişkisinin bir devamı olduğu, ancak sisteme eklenme ve karar alma mekanizmalarında olan değişiklikler nedeniyle sistemin işleyişinde niteliksel bir farkın ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu süreçte merkez ve çevre ekonomiler arasındaki ilişkiler (çelişkiler) kadar merkez içi çatışmaların da önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yapılan saptamalara göre merkez içi ve sermayeler arası mücadelenin iki başat alanı teknoloji ve enerjidir. Teknoloji üretim verimliliğini arttırmak için gereklidir. Yeni teknolojileri üretmenin ve geliştirmenin önemli bir maliyeti olmakla birlikte karşıt sermaye grupları arasındaki mücadelede maliyetleri kısarak üstünlük sağlayabilmek açısından vazgeçilmezdir. Diğer alan ise üretim girdileri ve maliyetleri açısından önemli olan enerjidir. Teknoloji ile enerji arasında dönüşümlü bir ilişki olmakla birlikte bugünkü koşullarda enerji teknoloji karşısındaki ağırlıklı konumunu korumaktadır. Zira teknolojinin üretime aktarılmasında enerjiye mutlak ihtiyaç duyulmasına karşılık teknoloji varolan durumda istenen kalite, bolluk ve ucuzlukta enerji üretimini karşılayacak aşamaya erişememiştir. Bu nedenle doğal enerji kaynakları hala önemini korumakta, sermaye grupları arasındaki paylaşım savaşında zengin ve bol enerji kaynaklarına sahip bölgelerin denetiminin ele geçirilmesi amacıyla finans piyasaları ve teknoloji alanları kadar coğrafi alanlara yönelik mücadele de önemli olmaktadır.

Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin durumuna bakıldığında teknoloji ve enerji konusunun daha önemli ve acil olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerde teknoloji gelişmiş ülkelere göre daha geri ve üretim verimliliği daha düşüktür. Gelişmekte olan ülkelerin merkez ülkelerle olan gelişmişlik farkını kapatabilmesi için (bunun kapitalist sistem içinde mümkün olup olmadığı tartışmaları saklı kalmak kaydıyla) bu ekonomilerin bol ve ucuz enerjiye ihtiyacı acil hale gelmektedir. Enerji kaynakları açısından ithalata bağlı olan ülkelerde enerji kaynaklarının maliyetleri dış ödemeler dengesi açısından çok önemli hale gelmekte, ciddi döviz sorunlarına neden olabilmektedir.

Sempozyumda sistemin krizleri aşabilmesi ve kendini yenileyebilmesinin esas olarak yeni sömür alanları bulmasına bağlı olduğu belirtilerek, sosyal devlet anlayışı içinde kamu hizmeti ola-

rak görülen eğitim, sağlık, enerji, haberleşme ve sosyal güvenlik gibi alanların yeni liberal politikaların uygulama sürecinde ticari alanlara dönüştürüldüğü ifade edilmiştir. Küreselleşmenin ulus-devletin geriletilmesi sürecinde çeşitli ekonomik ve siyasi savlarla ortaya çıktığı, kendi hukukunu ve yönetsel araçlarını yarattığı, bu düzenlemelerin borç yükü altındaki gelişmekte olan ülkelere Dünya Bankası ve IMF tarafından dayatıldığı ve küresel piyasa kurallarının ulusal düzenlemeleri geriletmediği vurgulanmıştır. Ülkemizde ulusal hukuk ve yönetim hukukunun bertaraf edilmesi örnekleri elektrik sektöründeki özelleştirme sürecinde görülmüş, bu amaçla Anayasa değişikliğine gidilmiş, enerji kamu hizmeti olmaktan çıkarılmış, uluslararası tahkim devlet ile şirketler arasındaki hukuku belirleyen ana unsur haline dönüştürülmüştür.

Yeni liberal politikalar doğrultusundaki uygulamalar ve merkez içi mücadelenin sonucunda monopolistik eğilimler güçlenmekte ve şirketler arası birleşmeler hız kazanmaktadır. Bunun önemli bir kanıtı ilk oturumda yer alan AB Türkiye Temsilciliğinden katılan konuşmacının sunuşunda ortaya çıkmış, AB bünyesinde 1999 yılında enerji sektöründe 17 büyük şirket varken şirket birleşmeleri sonucu bu sayının 2001 yılında 11'e düştüğü ifade edilmiştir. Bu sunuşta liberalizasyon sonrasında enerji fiyatlarının artması, ticarileştirme sürecinde rekabetin oluşması durumunda "müşteri tercihi"nin gerçekleşeceği yönündeki propogandanın ise sadece "temiz enerji kullanan üreticiden satın alma" düzeyine indirgenmesi diğer dikkat çekici hususlar olmuştur.

Yeni Liberal Politikalar Etkisinde Bir Ülke Örneği: Türkiye Enerji Sektörü

Sempozyumun ikinci oturumunda Türkiye özelindeki irdeleme ve örneklemeyle ağırlık verilmiştir. Bu oturumda Türkiye'ye 1980 sonrasında Dünya Bankası tarafından verilen Yapısal Uyum Kredileri (Structural Adjustment Loan), enerji sektörüne yönelik Sektörel Uyum Kredileri (Sectoral Adjustment Loan), doğrudan elektrik sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik Dünya Bankası kredileri, Avrupa Enerji Şartı, AB'ye Katılım Ortaklığı Belgesi, AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ve IMF'ye verilen niyet mektuplarında enerji sektörüne ilişkin taahhütler dile getirilmiştir. Bu anlaşma ve taahhütler Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile gelinen aşamada sektörün ticari olarak yeniden biçimlendirilmesi sürecinin temel taşlarını oluşturmakta olup, 20 yıllık bir süreçte enerji alanında yapılanların sektörün gereksinimlerinden ya da ulusal ihtiyaçlardan kaynaklanmadığını, kaynağını uluslararası finans kuruluşları ve gelişmiş ülkeler ittifakından alan düzenlemeler olduğunu bir kez daha kanıtlıyordu.

Diğer pek çok alanda olduğu gibi elektrik ve doğal gaz alanını düzenlemeye yönelik yasalarda da yer alan Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu olgusunun da idari hukuk sistemimize dışarıdan ithal edilen bir kavram olduğu belirtilerek, yasama, yürütme ve yargı erkine sahip olan bu kurumların denetimi konusunda ise boşluklar/belirsizlikler bulunduğu vurgulanmıştır. Ülkemizdeki idari hukuk ve yönetim sisteminde yer bulunmaya çalışılan “bağımsız idari otorite” ve kamu hizmeti yerine konulmaya çalışılan “asgari hizmet” benzeri kavramlar da ağırlıklı ithal kavramlardı.

Oturumda Petrol Ofisi, ÇEAŞ, KEPEZ örneklerinin yanında, elektrik sektöründeki diğer Yap-İşlet Devret, otoprodüktör, işletme hakkı devir uygulamaları ele alınarak özelleştirmelere gerekçe olarak getirilen “kamu kaynaklarının yeterli olmaması nedeniyle özel sektörün enerji sektörüne sermaye getirmesi” iddiasının tamamıyla boşa çıktığı, tam tersine özelleştirme uygulamaları sonucunda kamu kaynaklarının özel sektöre aktarıldığı bir kez daha kanıtlanmış oluyordu. Ayrıca özelleştirmeler sonrası işten çıkarma ve sendikasılaştırma girişimleri Petrol Ofisi örneğiyle vurgulanmıştır.

Sempozyumun bu oturumunda ortaya çıkan sonuçları bir kez daha vurgulamakta yarar görülmektedir:

- Özelleştirme sadece sermayenin ihtiyaçları içindir. Özelleştirme yalnızca kamu eliyle yürütülen bir takım mal ve hizmetlerin özel kişilere verilmesiyle sınırlı değil, yeni liberal politikalar doğrultusunda yaşamın her alanını etkileyen topyekün bir operasyondur. Enerji alanındaki uygulamalarda da sektör ya da herhangi bir kuruluş için gerekli olması veya herhangi bir kamusal yarar beklentisiyle hareket edilmemekte, esas itibarıyla sermayenin ihtiyaçlarına cevap verilmektedir. Özelleştirme hukuksal alanda da yaşanmakta ve kamu hukuku alanı daraltılarak içeriği boşaltılmaktadır.
- Enerjide dışa bağımlılık mutlak hale gelmiştir. Enerji alanındaki düzenlemeler ve uygulama örnekleri dış anlaşmalar ve dışarıya verilen taahhütlerle şekillenmektedir. Yapılan Anayasa değişiklikleri ve getirilen düzenlemeler bu bağlayıcı metinler nedeniyle yapılmaktadır.
- Kamu hizmeti anlayışı yok edilmiştir. Kamu hizmetlerine ilişkin kurallar bütünü terkedilmekte, buna karşılık varolan hukuk sistemi yerine bütünlüklü ve anlamlı bir sistem ikame edilmemektedir. Sermayenin kamu hizmeti kavramını tasfiye etmesinin bir sonucu olarak “bağımsız idari otorite” gibi kavramlar yönetsel sistemimize monte edilmektedir.

Enerji Sektöründe Planlama ve Verimlilik

III. Oturumda bir yanda yeni ve yenilenebilir enerji, enerji sektöründe karar verme ve planlamanın önemine de-

ğinilirken bir yandan da verimlilik ve ulaşım sektörü politikaları, ulaşım ve enerji konuları ele alındı.

Yeni ve yenilenebilir (doğal çevrede enerji sağlayan) enerji teknolojilerinin başında; rüzgar türbinleri, fotovoltaik güneş güç santralleri, jeotermal enerji, biyokütle güç santralleri, yakıt hücreleri ve mikro türbinler gelmektedir. Bu teknolojiler nükleer ve fosil yakıt teknolojilerinden daha ucuza enerji üretebilmektedir. Bu bağlamda geliştirilen Enerji-Çevre-Ekonomi entegre uygulama öneriler (1992-2002) ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından sürekli geri çevrilmiştir. Oysa aynı dönemde Fransa 5000 MW lık rüzgar çiftliği kurmuş, Almanya elektriğinin %25’ini rüzgar ve 100 bin çatıya yerleştiği güneş pillerinden sağlamış, Amerika ise, bir milyon çatıyı güneş panelleriyle kaplamıştır.

Almanya’nın 1986 yılında ülkemize sattığı eski tekstil teknolojisi, yenisinden 10 kat daha fazla enerji tüketmektedir. Bu örnekte olduğu gibi emperyalistlerin bize satmaya çalıştıkları eski teknolojiler enerji sorunumuza çözüm yerine çözümsüzlük getirmektedir. Nükleer teknoloji oyunu buna tipik bir örnektir. Amerika 1978 yılından günümüze kadar, tek bir nükleer santral kurmamış, daha önce sipariş edilen 100 tanesinin kurulmasını engellemiş ve işletmedeki 11 santralini de kapatmıştır. Kapatmanın kurmaktan en az 8 kat daha pahalı olduğu bilinmektedir. Bize bu kıyım teknolojisini satıp daha sonra da çözüm önerileri satmanın planını yapan emperyalistler, ne yazık ki son yarım yüz yılda, ülkemizin yöneticilerini de belirlemişlerdir. Suç, emperyalistlerin değil, onlara kucak açan yerli işbirlikçilerindir.

Sadece gelecek 20 yılı kurtaracak enerjinin bir bölümünü sağlamak uğruna binlerce yıllık tarih ve kültürel miras ile milyonlarca yıllık doğal kaynaklar (ova, orman v.b.) ilkel yöntemlerle kurulan barajlarla yok edilmektedir. Üstelik bunu yaparken Anayasa da (Madde 44-45 ve 168) çiğnenmektedir. Bütün

bu olumsuzluklara son verecek olan Toriçelli sistemi 1667 yılından buyana bilinmektedir. Bu sistem; maliyet, emniyet, zaman ve estetik-çevre (MEZE), açısından 10 kat daha üstündür. Ancak, uygulanması emperyalistler ve ilgili kurumlar tarafından sürekli engellenmektedir.

Enerjinin üretimi kadar dağıtımı ve tüketimi de önem taşımaktadır. Apartmanlarda su dağıtım isteminin basıncından elektrik üreten teknoloji 1970'li yıllarda geliştirilmeye başlatılmıştır. Oysa Ülkemizde bu enerjinin milyonlarca katı gizilgüç içeren ve dağıtım kayıplarını en aza indiren mikro türbünü hidroelektrik santralleri birer-birer kapatılmıştır. MEZE açısından karayollarına göre en az 30 kat daha üstün olan ve yenilenebilir enerji kullanabilen denizyolları taşımacılığının ulaşımdaki payı %20'lerden %0.2'ye ve %85'i yerli kaynaklardan sağlanabilen demiryollarının payı ise %40'tan %4'e indirilirken; en çok %5'i yerli kaynaklara dayalı karayolu taşımacılığı %40'dan %95'e çıkarılmıştır. Bu oran, Amerika'da demiryolu ve karayolu için sırasıyla %37 ve %27'dir.

1950'de başlatılan ova ve orman katliamı anayasal suç işlenerek hala sürdürülmektedir. Çukurova, Ege ovaları, Kuzey Anadolu Fayı (KAF) ovaları ve ormanlar Anayasal suç işlenerek yapılaşmaya açılmıştır. Buna dur demek ve bu ulusal servetlerimizi planlı bir şekilde geri kazanmak torunlarımıza karşı olmazsa olmaz bir görevdir. Dünyada ilk olarak, tüm uyarılara karşın, bir üniversitenin ÇED onayı da alınarak, bir başkent'in 4 içme suyu barajının ortasından otoyol geçirilmiştir. Aynı yolun 250 km'si KAF'nın üzerine yerleştirilmiştir. Böylece, 1.5 saatlik hızlı tren projesini rafa kaldırılarak yılda 1.2 milyar dolar ulusal servetten çalınmaya başlanmıştır. Daha da önemlisi, KAF'nın 12 milyar senede oluşturduğu ve ulusal servet değeri 200 milyar doların üzerinde olan birinci sınıf tarım ovaları (Düzce-Sakarya-Kocaeli) yok edilmeye başlanmıştır.

Çözüm, 5 temel bilimin (matematik-fizik-kimya-jeoloji-biyoloji) temel ilkelerine dayalı yerel, ulusal ve küresel araştırma ve geliştirme programlarının (AGP) üretilmesidir. Ülkenin bilim ve teknoloji politikaları, programları ve araçları oluşturulmalı, bu programlar için kamu kaynakları ayrılmalıdır.

Türkiye Enerji Sektöründe Uygulamalar Ve Değerlendirilmesi

Bu oturumda çeşitli kamu kuruluşlarının temsilcileri (DİE, TKİ, Hazine) enerji sektörünün çeşitli yönlerini ele almış (bölgelere ve alanlara göre elektrik kullanımı, kömür işletmeleri ve kaynakları, Enerji Piyasası Yasası), EMO, KMO ve MMO adına sunulan ortak bildiri ise enerji sektöründeki yapısal değişiklikler, dünyadaki gelişmeler Enerji Piyasası Yasası ve sektörde yapılması gerekenler vurgulanmıştır.

Bildiriye, yaşadığımız dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin enerji sektörlerinde yapılan/yapılmaya çalışılan düzenlemelerin, ulusal ihtiyaçlardan ve sektördeki gereksinimlerden kaynaklanmayıp, yeni liberal politikalar doğrultusundaki tercihlerin, hatta dayatmaların sonuçları olduğu belirtilmiştir. Buna göre, mali ve sınai sermayenin faaliyet alanının ulusal sınırları aştığı ve kapitalist sistemin iktisadi ve siyasi açıdan ulusal boyutları aşan düzenlemelerle yönetildiği bu yeni liberal politikalar döneminde devlet müdahalesi ve klasik korumacılık geriye çekilmiş, MAI (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) ile sermaye yatırımları tüm dünyada güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Dünyada gelişmiş ülkelerdeki 1 milyarı aşkın insan (dünya nüfusunun %20'si) enerji arzının %60'nı tüketirken gelişmekte olan ülkelerdeki yaklaşık 5 milyarlık nüfus kalan %40'ını tüketmektedir. Kırsal bölgelerde veya geçkondu bölgelerinde yaşayan gruplarda kişi başına yıllık enerji tüketimi 0.2 toe iken, yıllık geliri 22 bin dolar ve üstü olanlar için bu değer yirmibeş katına (5 toe) çıkmaktadır.4 Dünyada 1,6 milyar insanın ticari enerjiye erişim olanağı bulunmadığı tahmin edilmektedir.

Yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları konusundaki gelişmelere rağmen mevcut durumda konvansiyonel enerji kaynakları hala önemini korumaktadır. Petrol ve doğal gaz rezervlerinde belirli bir coğrafi yoğunlaşma vardır ve rezervler sınırlıdır.

Bu durum konvansiyonel enerji kaynaklarının kontrolunu stratejik politikaların önemli bir bileşeni haline getirmekte, petrol, doğal gaz rezervlerinin bulunduğu coğrafyanın kontrolü savaş ve çatışmalar dahil uluslararası ilişkilerin temel nedeni olmaktadır. Bu nedenle enerji temininin sürekliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması stratejik öneme sahip ulusal ve uluslararası politika konusudur.

2001 yılı içinde yasalaşan Elektrik ve Doğal Gaz Piyasası Yasaları ve bu yasalarla oluşturulan “Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu” enerji sektöründeki yeni yapılanmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu Yasanın yurtiçindeki asli sahibi de gözükmemektedir. Örneğin bir kamu kuruluşu olan Hazine Müsteşarlığı adına sempozyuma sunulan tebliğde bile Yasayla ilgili çeşitli dezavantajlar belirtilmiş, Yasanın eksik ve boşluklarının düzeltilmesi, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu’nda sivil toplum örgütü temsilcilerinin de yer alması gerektiği belirtilmiştir. Tebliğde ayrıca gizli tekelin oluşma ihtimalinden, birçok konunun yasalar yerine yönetmeliklerle düzenlenerek boşlukta bırakılmasından, ülkemizde üretilen enerjinin öncelikle iç talebi karşılamak üzere kullanılması zorunluluğu Yasada olmadığından yurtdışına ihraç edilme ihtimalinden, iletim şirketlerinin dağıtım işlerinde, dağıtım şirketlerinin de üretim faaliyetlerinde bulunup bulunmayacaklarının belirsiz olduğundan bahsedilmektedir.

Enerji ve Çevre

Bu bölümde sunulan tebliğlerde, “Enerji Üretiminden Kaynaklı Sera Gazı Emisyonlarının Neden Olduğu Küresel Isınma ve İklim Değişikliği” ile AB Mevzuatı Uyum Çalışmaları Kapsamında “Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler” konu başlıkları ön plana çıkmıştır. Ayrıca; “Yenilenebilir Enerji Kaynakları”, “Enerji ve Çevre Maliyetleri Üzerine Değerlendirmeler” ve “Enerji - Tarım - Ormancılık İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler” yapılmıştır.

Türkiye’nin İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (İDÇS) taraf olma aşamasında önemli adımlar attığı ve az gelişmiş ülkelere yapılacak mali destekleri ve teknoloji yardımlarını üstlenen Ek - II ülkeleri arasından çıktığı dile getirilmiştir. Böylece Türkiye açısından önemli bir mali yükün kalkması sonucunda, İDÇS’ne taraf olması yönünde son aşamaya yaklaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca 2008 - 2012 yılları sera gazı emisyon ortalamalarını 1990 seviyesinin en az %5 altına düşürmekle yükümlü olan Ek - 1 ülkelerine göre Türkiye’nin özel koşulları olduğu ve bu koşulların da dikkate alındığı dile getirilmiştir. İDÇS nin gelişmiş ülkeler tarafından, Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler üzerinde politik bir baskı unsuru olduğu da katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

Çevre ve enerji arasındaki karşılıklı etkileşim ve özellikle de enerjinin çevreye olumsuz etkilerini önlemek amacıyla uluslararası düzeyde kabul edilen çok taraflı düzenlemelerin; genel politika hedefleri ve kirlenmeyi önleyici teknik içerikli düzenlemeler başlıkları altında incelenebileceği, bu düzenlemelerin bazılarının ülkeler arasındaki ortak politik iradeyi gösteren bildirge

ve/veya eylem planları, bazılarının da yasal olarak bağlayıcılığı olan anlaşma ve/veya protokoller şeklinde olduğu dile getirilmiştir. Türkiye’nin bu tüzet düzenlemelerden, genel politika hedeflerine ilişkin olanların neredeyse tümüne taraf olduğu, ancak somut uygulama hedeflerini içeren ve yasal bağlayıcılığı olanlara taraf olmak konusunda aynı duyarlılığı göstermediğinin altı çizilmiştir. Benzer bir tutumu, bu tüzet düzenlemelerin, ulusal düzeyde uygulanmasına yönelik plan, program veya stratejileri konusunda da gösteren Türkiye’nin sürdürülebilir enerji politikaları konusunda Avrupa Birliği ile uyumda da ciddi eksiklikleri bulunduğu belirtilmiştir. Ülkemizdeki pek çok ilgilinin, Türkiye tarafından imzalanan Uluslararası Anlaşmaların kanunlarla eşdeğer ve hatta bu anlaşmaların ülke mevzuatının daha üzerinde bulunduğu bilinmediği, bilinse dahi önemsenmediği dile getirilmiştir.

Türkiye’nin, Avrupa Birliği tam üyelik sürecinde karşı karşıya bulunduğu en önemli engellerden birisinin, çevre politikalarıyla bütünleştirilmiş, enerji ve çevre güvenliğini dikkate alan, enerjinin verimli ve etkili kullanımını konularında somut hedefler içeren ulusal bir strateji geliştirilmesini öngören uluslararası yükümlülüklerine uymamaktaki ısrarı olduğu ileri sürülmüştür.

Oturumun diğer bölümlerinde; enerji üretiminin önemli toplumsal maliyetlerinin bulunduğu, bu nedenle doğal çevre haricinde, sosyo-ekonomik çevre etkilerinin de daha yer seçimi aşamasında irdelenerek maliyetlere yansıtılması gerektiği dile getirilmiştir. Enerji üretim alternatiflerinin çevresel etkileri detaylı olarak tartışılmış ve ülke şartlarına uygun çevresel tedbirlerin maliyetleri ne kadar artıracacağı ile aynı zamanda doğal ve sosyo-ekonomik çevreye ne kadar fayda sağlayacağı ve bunun bedelinin ne kadar olacağı konularının tartışılması gerektiği ve bu yaklaşımın enerji maliyetine çevresel bir bakış açısı getireceği vurgulanmıştır.

Enerji Sektöründe Stratejik Bir Tercih: Türkiye Bölgesel Bir Enerji Terminali Mi Olacak?

Sempozyumun son oturumunda bu başlık çeşitli konuşmacılar tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Kamu kuruluşlarından gelen ve göreceli olarak “yorumsuz” bir şekilde resmi görüşleri aktaran sunuşlarda Türkiye'nin bölgede girmiş olduğu elektrik iletim hatları ile boru hatları projelerinin bir fotoğrafı yansıtılmış oldu. Tebliğde verilen bilgilere göre Türkiye bir yandan Balkanlar diğer yandan da Kuzey Afrika ile bağlantılı olarak bir anlamda AB'nin hinterlandı diyebileceğimiz enterkonneksiyon sisteminin bir parçası haline gelmektedir.

Diğer yandan doğal gaz ve petrol boru hatları konusunda da Baku-Tiflis- Ceyhan Ham Petrol Ana İhracat Boru Hattı projesi ve Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı projesi sıcak olarak gündemde olan projelerdir. Ayrıca doğal gaz ve petrol açısından zengin olan Hazar bölgesinde TPAO'nun çeşitli projelerde iştirakleri vardır. Yakın gelecekte Türkiye'nin “global oyunda anahtar bir oyuncu olarak hem terminal hem de köprü olma rolü artacaktır”.

Oturumdaki diğer tebliğler ise daha ziyade bu gelişmelerin gerisindeki senaryoları açığa çıkartacak ipuçlarını irdeleyen tebliğler olmuştur. Bazı saptamalara göre enerji denince emperyalizm, emperyalist güçler arası çatışma, “kirliliğin” hatta “kanlı oyun” akla gelmelidir. İçinde bulunduğumuz, yeni emperyalist hegemonya ve paylaşım savaşının belirleyici olduğu bu süreçte Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerinde zengin enerji yatakları ve su kaynakları ile yeni pazarlar bu bölgelerde yeni bir hegemonik biçimlenmenin dinamiklerini oluşturmaktadır. Çok aktörlü ve çok figüranlı bu oyunda Türkiye'nin rolü ne olacaktır? ABD'nin çok yönlü stratejileri ve ABD kökenli

şirketlerin girmiş olduğu projelerin çeşitliliği Bakü-Ceyhan konusunda çizilen “iyimserlik” tablolarının pek de gerçekçi olmadığını göstermiştir. Zira bölgedeki yeniden biçimlendirme sürecinde dengelerin değişmesi de söz konusu olabilecektir.

Sempozyumda yapılan saptamalara göre aşağıdaki ana başlıkları vurgulamakta yarar vardır.

Öncelikle Rusya'nın bölgedeki rolünü ihmal etmemek gerekmektedir. Halen bölgedeki kaynakların ihraç edilebilmesi için gerekli boru hatları ağırlıklı olarak Rusya üzerinden geçmektedir ve SSCB'nin dağılmasından sonraki 10 yıllık sürede de bu durum fazla değişmemiştir. Son 10 yılda gerçekleşen projelere bakıldığında ABD sermayesinin bu projelerde yer aldığı görülmektedir.

Diğer yandan bölgede zengin doğal gaz ve petrol yataklarına sahip olan İran aynı zamanda geçiş bölgesi olarak da bölgede ağırlığını korumaktadır. İran'a ABD'nin koymuş olduğu ambargo konusunda da ihtiyatlı olunmalıdır. Zira ABD tarafından ambargo konulduğunda bu ülkeye Rusya, Avrupa ve Japon firmalarının ilgisi devam ederken, ABD firmaları geri çekilmek zorunda kalmış, ancak ABD petrol lobisi Hükümetin bu konudaki tutumunu eleştirmekten geri kalmamıştır. Halen ABD Başkan Yardımcısı pozisyonundaki Cheney'in petrol lobisinin başını çeken firmalardan Chevron'un da başkan yardımcılığını yapmış olduğu unutulmamalıdır. İran Orta Hazar petrol-lerinin Basra Körfezine indirilmesi, doğal gaz konusunda da Türkmenistan gazının Türkiye'ye ulaştırılması konusunda geçiş hatları seçenekleri sunmaktadır.

Son gelişmeler dikkate alındığında Afganistan üzerinden Pakistan da önemli bir seçenek haline gelmektedir. Bu bölgede Arjantin BRIDAS firması ve ABD UNOCAR firmasının değişik firma gruplarıyla oluşturdukları gruplar arasında mücadele vardır. Diğer taraftan da Çin ulusal şirketleriyle ve çeşitli ülkelerde girdiği arama faaliyetleriyle ve pazar genişliğiyle petrol alanında önemli bir aktör olmaktadır.

Türkiye ise enerji kaynakları konusundaki geleceğini hemen hemen tamamını ithal ettiği doğal gaza dayalı bir hale getirmekte, tüketim ve temin politikaları bir planlamaya dayandırılmamaktadır. Özellikle ulaşım politikalarıyla paralel olarak artan petrol bağımlılığının yanında doğal gazın da elektrik enerjisi üretiminde özelleştirme uygulamalarıyla artan ve artması planlanan payı ülkenin enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığını arttıracak önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Sempozyumun ara oturumunda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Enerji Sorunlarına Genel Bir Bakış ve Optimal Çözüm Yolunun İrdelenmesi Başlıklı bir tebliğ sunulmuş ve tebliğde KKTC'nin elektrik ihtiyacının karşılanmasındaki sorunlar ve optimum çözüm önerileri konusunda bir değerlendirme yapılmıştır.

Panel Enerji Sektöründe Yapısal Değişiklikler Ve Yeni Sorunlar

Sempozyumun son gününde yapılan panele EMO, Enerji Yapı Yol Sen, EMSAD ve T. Kojenerasyon ve Otoproduktörük Derneği temsilcileri katılmıştır. Panelde konuşan EMO ve Sendika temsilcileri yapılan ve yapılmaya çalışılan değişikliklerin sektörü nerelere sürükleyeceği ve bunun ülkeye bedeli konusunda görüşlerini söylemişlerdir. İlginç olan panele katılan özel sektör temsilcilerinin de Enerji Piyasası Yasası'na sahip çıkmamaları ve mevcut uygulamaların kimi yönlerini eleştirmeleridir.

EYYSEN ve EMO adına katılan başkanlar panelde genel olarak şunları söylemişlerdir:

Enerji özelleştirmeleri sonucu istihdamda tam bir kural-sızlaştırma egemen olacak, tüm dünyada yaşanan örneklerde görüldüğü gibi sektörde çalışanlar güvencesiz hale gelecek, ücretleri düşecek ve sendikasılaştırma yaşanacaktır. Çalışanlar arasında keskin bir ücret ayrımı gerçekleşecektir. Toplumsal problemler ortaya çıkacaktır. Elektrik fiyatlarının aşırı derecede artması sonucu düşük gelir düzeyindekiler elektriği kullanmakta büyük zorluk yaşayacaklardır.

Bakanlık kendi uygulamalarına karşı açılan çok sayıda davayı kaybetmesine rağmen hukuksuzluk yaparak uygulamalarına devam etmektedir. Özelleştirmelerin kalite ve şeffaflık getireceği yalandır. Hangi ülkede özelleştirme varsa yolsuzluk da olmuştur.

Kamu, yüksek fiyatlarla elektrik almayı sermaye kesimine garanti etmiştir. Sermaye kesimi aslında devletin desteğini istemekte ve ucuz elektrik alıp pahalıya satmayı istemektedir.

EMSAD Başkanı konuşmasında her ülkenin kendine özgü koşulları olduğunu ve Batı'daki serbest piyasa modelinin aynen uygulanamayacağını belirterek, enerji maliyetinin enerji kullananlara yansıtılmasının ve tüketiciye yansıtılacak fiyatların ucuzlaması gibi şeyler burada sözkonusu olamayacağını ifade etmiştir ve ayrıca şu noktaları vurgulamıştır:

* Serbest piyasaya geçişi sadece devlete ait tesislerin satılması suretiyle kaynak yaratılması olarak mütalaa etmek de işletme verimliliğinin artırılması ve uluslararası rekabete hazır hale gelmesi kriterlerinden son derece uzaktır.

*Enerji Piyasası Kurulu modeli ülkemiz koşullarına uymamaktadır. Oluşum biçimi ve seçimi yanlıştır.

*Mevcut elektrik dağıtım tesisleri ve santrallerin bu kanun çerçevesinde ve bugünkü halleriyle mülkiyetleri devredilemez. Ayrıca yapılabilmesi durumunda da

bu tesislerin maliyetlerini defalarca ödemiş olan tüketicilere yeni bir mali yük yüklenecektir. Yasanın bugünkü haliyle enerjide ucuzluk getirebilmesi imkansızdır. Pratikte rekabet sadece üretimde oluşabilecektir ve elektrik açığının büyük olduğu bir ülkede yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının nasıl desteklenebileceği merak konusudur.

Değerlendirme Ve Sonuç

TMMOB Türkiye III. Enerji Sempozyumu sonrasında aşağıdaki saptamalar ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

- Küreselleşme sürecinde merkez ülkeler ve sermaye grupları arasındaki mücadelede enerji önemli bir faktör olma özelliğini korumakta, zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip bölgelerin denetimini ele geçirme mücadelesi dünya ve bölge politikalarında belirleyiciliğini sürdürmektedir. Mevcut durumda teknolojik gelişmelere rağmen konvansiyonel enerji kaynaklarının ikamesi sağlanamamıştır, ancak bu konudaki gelişmeler önemlidir ve dikkatle izlenmelidir. Arama faaliyetleri yanında boru hatlarıyla taşıma kolaylığı ve taşıma işinin de yüksek karlar sağlayan ticari faaliyet haline dönüştürülmesi dev petrol şirketlerinin bu oyundaki rolünü pekiştirecek bir unsurdur. Avrupa Birliği Enerji Şartı gibi düzenlemelerin ilk ortaya çıkışının SSCB'nin dağılmasından sonra eski SSCB topraklarındaki zengin rezervlerdeki arama, sondaj yatırımlarının Batılı şirketlerce yapılması amaçlı olduğu unutulmamalıdır.

- Türkiye çok aktörlü Avrasya Boru Hatları oyununda "sadık mütefik", "stratejik ortak", yerine göre "Türk dünyasının parçası olma" yerine göre "İslam Dünyasının örnek laik ülkesi" kimliğiyle alacağı rolün sınırlarını zorlamaya çalışmaktadır. Petrol sektöründeki uluslararası firmaların entegre örgütlenme şeklinin tersine

Türkiye'de sektörün arama, üretim, rafinasyon ve pazarlama faaliyetleri ayrı ayrı kamu kuruluşları tarafından yapılmakta iken, sektördeki kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi sonucunda alan büyük ölçüde ulusötesi firmaların kontrolüne geçecektir. Bu durumda propagandası yapılan "enerji köprüsü" olma özelliği elde edilse de ulusal ve kamusal yarar sağlamak yerine bu durumdan ulusötesi şirketler ve taşeronu olan yerli firmalar kazançlı çıkacaktır. Türkiye halkı sıkıştırıldığı koşullarda "payına ne düşerse razı" bir pozisyona getirilmiştir. Ancak enerjiden kaynaklı bölgesel /uluslararası çatışmalarda bir bedel ödenmesi gerektiğinde bu bedeli ülke ve bölge yoksullarının ödeyeceği açıktır. Nitekim ödemektedir de. Bu yönüyle boru hatlarıyla gelen bağımlılığın sadece enerji kaynakları açısından bir bağımlılık durumunu aştığı, ülkeyi çatışmalarda doğrudan taraf olmaya zorlayan ve tehdit eden bir unsur olduğu unutulmamalıdır.

• Kapitalist sistemin içine girdiği sermaye birikim krizinden çıkış yolu olarak gündeme gelen ve sermaye hareketlerinin tüm dünyada geçerli kılınmaya çalışılan uluslararası norm ve standartlara uygun olarak yönetilmesini hedefleyen küreselleşme süreci ekonomik boyutunun yanında kaçınılmaz olarak siyasi, sosyal, hukuksal ve kültürel boyutları olan topyekün bir biçimlendirmedir. Bu sürecin sahipleri gelişmiş ülkeler, yeni dünyanın "vatandaşları" olarak nitelendirilen ulusötesi şirketler ve onların sözcüsü durumundaki IMF ve DÜNYA BANKASI gibi uluslararası kuruluşlardır. Küreselleşmenin temelindeki yeni liberal politikaların normları borç yükü altındaki ülkelere dayatılmaktadır. Bu nedenle herhangi bir ülkede ya da sektörde liberalizasyon adına yapılanların o ülkenin ihtiyacından ya da o sektörün gereksinimlerinden kaynaklanması söz konusu bile değildir.

• Bu süreç Türkiye'de 24 Ocak kararları ve 1980 sonrasında Dünya Bankası tarafından verilen Yapısal Uyum kredileriyle başlamış ve giderek yaşamın her alanını etkileyen toptan bir operasyon haline gelmiştir. Sosyal devlet anlayışı içinde kamu hizmeti olarak görülen alanların enerji de dahil, ticari olarak işletilebilecek ve yüksek karlar elde edilebilecek alanlar haline dönüştürülmesi hedeflenmiş, bu amaçla kamuoyu önünde çeşitli gerekçeler ileri sürülerek propaganda yapılmıştır. Enerji alanındaki temel propaganda savı "hızla artan enerji ihtiyacını karşılayacak yeterli kamu kaynağı olmaması nedeniyle özel sermayenin sektöre kaynak getirmesi" olmuştur. Bu türden propagandaların geçersizliği zaman içinde açıkça ortaya çıkmış, tam tersine özellikle elektrik sektöründeki özelleştirme uygulamaları sonucunda artan elektrik maliyetlerini karşılamak için kamu kaynak ihtiyacının arttığı kanıtlanmıştır.

• Enerji sektöründeki liberalizasyon uygulamalarının rekabeti sağlayarak enerji fiyatlarının düşeceği propagandaları da boşa çıkmış, aksine sürecin tekelleşmeyi arttırdığı ve bireysel tüketiciye yönelik fiyatların arttığı örneklerle ortaya çıkmıştır.

• Bunlardan daha da önemlisi, dışa bağımlılık enerji kaynaklarında dışa bağımlılık durumunu aşmış, enerji alanında dışa bağımlılık alanın yönetimi, yönetimde esas alınan kurallar ve normlar itibarıyla mutlak hale gelmiştir. Kamu hizmeti anlayışı tamamen terkedilmekte, kamu hukuku alanı daraltılarak içi boşaltılmaktadır.

Bu saptamalar sonucunda enerji alanında yapılması gerekenler nelerdir?

• Yukarıda da aktarıldığı gibi sadece enerji alanı ile sınırlı olmayan, uluslararası sermayenin çıkarları doğrultusunda topyekün bir yeniden biçimlendirme sürecine karşı çıkış kaçınılmaz olarak siyasi olmak durumundadır. Ancak böyle olması programlara yönelik arayışları ertelemek anlamına gelmemekte, öncelikle dışa bağımlılığı pekiştirecek enerji politikalarına ve programlarına karşı durulması, ulusötesi şirketlerin manipülasyon ve hareket alanını daraltacak politika ve programların temel alınması gerekmektedir.

• Bu amaçla enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığı azaltacak programlar öne çıkmalı, sektörde verimliliği yükseltecek uygulamalara ağırlık verilmelidir. Verimliliğin yükseltilmesi enerji üretiminden nihai kullanımına kadarki süreçte gözönüne alınmalı, sanayi ve ulaşım sektörlerindeki politikalarla yakın ilişkisi unutulmamalıdır. Verimliliğin artırılmasının gerisindeki

temel unsur teknolojidir. Teknoloji seçiminde verimlilik ve enerji yoğunluğu önemli bir faktör olarak gözönünde bulundurulmalıdır.

- Bütünsel bir planlama içinde ve arkasındaki teknoloji geliştirme hedefleri gözardı edilmeden yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları devreye sokulmalı, yerli kaynakların verimli, gelişmiş ve uygun teknolojilerle kullanımı ihmal edilmemelidir.

- Ulaşım sektörü gibi büyük ölçüde dış kaynak bağımlılığı oluşturan alanlarda bu bağımlılığı azaltacak ulaşım politikalarına ağırlık verilmelidir.

- Verimliliği yükseltecek programların aynı zamanda enerjiden kaynaklı çevre sorunlarının azaltılmasına da hizmet edeceği unutulmamalıdır.

- Petrol, doğal gaz bağımlılığını azaltacak her türlü önlem alınmalı, bu kaynaklar ağırlıklı olarak ikamesi mümkün olmayan alanlarda kullanılmalıdır.

- Planlama her türden kaynağın en etkin kullanımını sağlayacak tek araçtır. Yüksek maliyeti ve uzun yatırım süreleri gerektiren enerji sektöründe uzun vadeli ve bütünsel planlama kavramı ve olgusu sektörde yerini almalıdır.

- Ulusal programların yaşama geçirilebilmesinin öncelikli koşulu “siyasi hedefler” ise bunun araçları da kamu kuruluşlarıdır. Liberalizasyon politikaları uzantısında varolan altyapısını da kaybeden, ulusal hedeflerden koparılan, siyasetçilerin ve firma gruplarının açık baskı alanı haline gelen, mali kaynakları zayıflatılan, kalifiye personel kaybına uğrayan, koordinasyon anlayışı yok edilen, parçalanmış ve parçalanarak özelleştirme sürecine tabi tutulan kamu kuruluşlarının ulusal çıkarlar doğrultusunda yeniden yapılandırılması hedeflenmelidir. Ulusal arama kuruluşlarının yeniden asli faaliyetlerini yerine getirebilecek, bugünün ve geleceğin bilimsel /teknolojik gelişmelerini yakalayabilecek bir hedefe ve yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır.

- Devlet müdahalesinin ortadan kaldırılması anlamında kullanılan ve büyük ölçüde başarılı olunan “de-regulation” sürecinde kamu kuruluşları parçalanırken, yeni normların yerleştirildiği “re-regulation” sürecinde yeni çıkan yasalarla “bağımsız idari otorite” kavramı temelinde yükselen “Kurul” oluşturulmuştur. Söz konusu “bağımsızlık” ulusal ihtiyaçlardan ve normlardan bağımsızlık, küresel kapitalizmin normlarına ve piyasaya bağımlılık anlamına gelmektedir. Enerji alanında geniş yetkilerle donatılmış, yasama, yürütme ve gerektiğinde yargı erkine sahip bu yapının denetlenmesine ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır. Önümüzdeki dönemde Kurul ve altında örgütlenen Kurum’un faaliyetlerinin kamuoyu tarafından izlenmesi ve denetlenmesi yönünde mücadele verilmesi gereklidir.

TMMOB ve bağlı Odalarının enerji alanındaki faaliyetlerinde yukarıdaki hedefler ve program başlıkları temelini kaybetmeden programları zenginleştirerek çalışmalara ağırlık vermesi, örgütün içinde yer aldığı Emek Platformu benzeri birlikteliklerde enerji sorununu temel bir sorun olarak ele almaya devam etmesi, öncelikle Birlik içinde enerji alanındaki gelişmelerin yakından ve Odalar arasında işbirliği gözetilerek takip edilmesi önerilmektedir.

Sempozyum Yürütme Kurulu